Тема. «Самовиховання педагога як формування педагогічної майстерності»

План

1. Самовиховання, як компонент формування особистості педагогічної теорії.
2.Суть умови, етапи, прийоми самовиховання. 3.Функції і риси сучасного викладача.
4.Педагогічна майстерність, її елементи.
5. Комунікативна поведінка педагога.

Самовиховання як компонент формування особистості у педагогічній теорії.

У зв'язку з пошуками нових технологій організації виховної роботи з молоддю виникла необхідність звернутися до основ процесу формування особистості.

Формування особистості передбачає три основні компоненти: вплив соціального середовища; цілеспрямований виховний вплив суспільства на особистість через соціальні інститути – виховання та свідомий, цілеспрямований вплив людини самої на себе, тобто самовиховання. Перші два компоненти мають об'єктивний характер, третій - суб'єктивний, оскільки містить процеси, що відбуваються в свідомості людини: осмислення, оцінку, відбір тих позитивних зовнішніх впливів, які складають основу її переконань, ідеалів, життєвих цілей, мотивів діяльності, звичок.

Проте, як зазначає С.В. Ковальов, ці процеси лише тоді можуть називатися самовихованням, коли вони являють собою свідомі дії особистості, спрямовані на самовдосконалення, тобто дії, в яких людина виступає активним суб'єктом самоосвіти, морального, трудового, фізичного, естетичного саморозвитку. А особистісно зорієнтована виховна технологія і являє собою одночасне розгортання виховування (дій педагога) і самовиховання (дій вихованця), які вирішують педагогічні завдання. У найзагальнішому визначенні самовиховання, на думку І.Д. Беха та Ю.М. Орлова, це певний тип ставлення, дій щодо самого себе і власного майбутнього з точки зору відповідності певним моральним нормам. На думку А.І.Кочетова, «принцип максимальної ефективності саморозвитку особистості полягає у прагненні людини (усвідомленому й інстинктивному) якнайшвидше розвинути всі ті якості, сили і здібності, які в ній уже виявились…». Усвідомлюючи необхідність вдосконалення в будь якій галузі, особистість починає це робити з наростаючим ступенем самостійності й осмисленості. В результаті відбувається прискорення психічного розвитку особистості, що й становить провідну функцію самовиховання.

Якщо виховання, як зауважують деякі дослідники, може іноді здійснюватися незалежно від волі і бажання вихованця як процес усвідомленого, цілеспрямованого і бажаного розвитку можливе лише в разі збігу сприятливих зовнішніх умов і певних внутрішніх передумов. Зокрема, як зазначає І.Д. Бех, самовиховання ґрунтується на повазі особистості до себе. Як діяльність, самовиховання знаходить своє вираження у збігові об'єкта і суб'єкта. Особливість цієї взаємодії пов'язана з подвійністю позиції особистості у самовихованні, оскільки людина виступає немовби у двох особах стосовно себе – в особі виховуваного і в особі вихователя. При цьому основна мета – «створення» індивідуумом себе через творче ставлення до себе.

І.А. Донцов підкреслює: «Особисте вдосконалення виступає в першу чергу як виявлення творчо перетворювального ставлення людини до самої себе. Воно, власне, є способом творчої взаємодії людини до самої себе через активну участь в основних сферах соціального життя».

Самовиховання – якісно відмінний етап у розвитку особистості, що відкриває нові можливості у взаємодії між нею і зовнішнім світом шляхом усвідомлення особистістю себе, свого місця у навколишньому світі і власної поведінки в ньому. Визнаючи особливості самовдосконалення, відомий український психолог Г.С.Костюк писав: «

Самовиховання – вища форма виявлення саморуху особистості, що розвивається, в якій вона виступає суб'єктом свого розвитку». Як особливий вид діяльності «самовиховання вимагає активного усвідомлення особистістю власного „я“ (самосвідомість), стосунків з навколишнім світом (світогляду, свого життєвого досвіду, самого процесу роботи над собою).

Особистість, яка розглядається не тільки як об'єкт, але й як активний суб'єкт виховання, зорієнтована на те, щоб зовнішні педагогічні впливи, переломлюючись через її внутрішнє сприйняття породжували у ній обдумування і переживання розриву між досягнутим і бажаним. Таким чином, виховання і самовиховання у становленні особистості утворюють єдиний процес.

Органічна єдність виховання й самовиховання закладена в природі психічного розвитку людини. Результативність виховних впливів залежить від позиції дитини, від її настрою, світосприйняття. Батьки та педагоги добре знають, що дитина – не матеріал до будь якого маніпулювання. Вона часто буває «вередливою», «непіддатною», «упертою» і «нерозумною». Опір особистості вихованню існує постійно, а з часом зростає. Невміння чи небажання враховувати цю реальність – один з недоліків виховної роботи. У книзі « Виховання і самовиховання» С.М. Ковальов, звертаючи увагу на цю тенденцію, писав: «…Чужі вказівки для особистості, що розвивається, служать не більше ніж «дорадчим голосом». Особистість у цьому процесі розглядається не тільки як результат впливу зовнішніх сил, але й як результат активної діяльності самої людини. Активно змінюючи і перетворюючи навколишній світ, людина змінює і власну поведінку.

Таким чином, глибокий аналіз взаємозв'язку виховання та самовиховання у працях українських педагогів та психологів формує основу розуміння ефективного організації процесу, який має за мету виховання гармонійної особистості, яка здатна не тільки сприймати зовнішній вплив виховання, але свідомо самовдосконалюватися та виховувати себе.

Другий етап починається з появою у студента бажання самовдосконалення. Педагог на цьому етапі повинен допомогти сформувати ідеал, до якого слід прагнути, виробити у студента стійке бажання наслідувати його. З'ясувавши відмінність між собою і своїм ідеалом, вихованець бачить, які риси він має виробити для його досягнення, яких недоліків слід позбутися. У процесі самовиховання студент порівнює себе з ідеалом. Оскільки він сам постійно змінюється на краще, ідеал також потребує вдосконалення, збагачення. Ідеал допомагає йому скласти програму самовиховання. На цьому етапі варто обговорити зі студентами окремі фрагменти індивідуальних програм самоосвіти та самовиховання видатних осіб.

Третій етап. Студент починає систематично працювати над собою, реалізовуючи програму самовиховання. Цей процес здійснюється в різноманітних видах діяльності: навчанні, праці, самообслуговуванні, виконанні громадських доручень, участі в роботі гуртків тощо. Педагог допомагає студентові контролювати результати втілених рішень. Згодом зовнішній контроль педагога чи колективу послаблюється, зростають самостійність та ініціатива самого вихованця.

Для здійснення виховної роботи відповідно до розглянутих етапів самовиховання куратор повинен чітко її планувати.

У процесі організації самовиховання студентів навчають спеціальним прийомам роботи над собою.

Прийом самопереконання. Його суть полягає в тому, що студентові пропонують у певній конкретній ситуації переконати себе в тому, правильно чи неправильно він вчинив, або в конфліктній ситуації переключити думки на інші теми і справи, які б відвернули його від конфлікту, заспокоїли.

Прийом самонавіювання. Його пропонують використовувати у випадках, коли необхідно подолати в собі страх перед труднощами, невпевненість у власних силах,

нерішучість. Самонавіювання передбачає повторення студентом подумки або вголос певних суджень. Наприклад, щоб подолати запальність,можна запропонувати таке судження: «Ненавиджу в собі запальність. Я повинен і можу її позбутися».

Прийом самопідбадьорування**.** Він ефективний, коли студент губиться в складних ситуаціях, зневірюється у власних силах та можливостях.

Прийом самозаохочення. Застосовують у випадках, коли студент, долаючи певні труднощі, виконав складне завдання. До них вдаються, коли необхідно подолати негативні риси особистості.

Прийом самопримусу. Допомагає у боротьбі з внутрішньою неорганізованістю, небажанням вчитися чи працювати з лінощами.

Прийом самоаналізу. Йому належить вирішальна роль у самовихованні. Він передбачає уміння аналізувати свої вчинки, давати їм певну оцінку.

Практичні прийоми. До них, зокрема, належить прийом «крок вперед» - Щоденне планування діяльності на наступний день. Доповнює його прийом «оцінювання прожитого дня» - аналіз студентом своїх дій, вчинків та недоліків.

Прийом «правила моєї поведінки» полягає у дотриманні складених для студента правил.

Самовиховання: суть, умови, етапи, прийоми.

Виховання і самовиховання – дві сторони процесу формування особистості. Самовиховання – свідома діяльність людини, спрямована на вироблення у себе позитивних рис і подолання негативних. Самовиховання успішно здійснюється за певних умов. Передусім воно потребує від людини знання самої себе, вміння оцінювати власні позитивні і негативні риси..

Прийоми «самохарактеристики» та «взаємо характеристики». збагатити учнів відповідними знаннями і вміннями, проводять цикл бесід про психічну діяльність людини, свідомість, волю, почуття, характер, мотиви поведінки, інтереси, здібності, потреби, темперамент, а також розвивають сутність самовиховання, методи і прийоми роботи над собою. Матеріал для таких бесід можна знайти в книгах «Занимательная психология» К Платонова, «Загадки человеческого «Я» Ф. Михайлова, «В мире мысли и чувства» Ф. Гоноболіна. Важливий аспект самовиховання – логічне мислення, вміння проаналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху у цій справі. Тому педагоги в індивідуальних бесідах і на зборах детально аналізують порушення правил поведінки, їх причини, привчають студентів до самоаналізу. Самовиховання потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставленої мети, не
занепадати духом від невдач. Тому слід залучати студентів до видів діяльності, які передбачають зібраність, організованість, відповідальність. Долаючи труднощі, вони загартовують волю, доводять розпочату справу до кінця і таким чином переконуються що навіть невеликі успіхи роблять їх сильнішими.

Підвищує ефективність процесу самовиховання ідеал до якого прагне студент. Спостереження переконують, що до самовиховання байдужі переважно ті, хто не має життєвої мети, ідеалу. Тому важливо знати ідеали студентів, допомогти сформувати ідеали тим, хто їх немає.

Успішність процесу самовиховання значною мірою залежить від рівня розвитку колективу взагалі. У згуртованому колективі, де панує здорова громадська думка, атмосфера доброзичливості, розвинута взаємовимогливість, самовиховання відбувається, як правило успішно. Процес самовиховання тривалий і охоплює кілька етапів.

Перший етап. Педагоги передусім виявляють ставлення студентів до процесу самовиховання, проводячи анкетування за такими запитаннями:

-чи займаєшся самовихованням?
-що спонукає тебе працювати над собою?
- яких головних цілей ти прагнеш досягти самовихованням?
- які прийоми використовуєш у роботі над собою?
- у чому відчуваєш труднощі у цій роботі і як їх долаєш?
- якої допомоги потребуєш від дорослих у процесі самовиховання?

На цьому етапі у студентів формують спонукальні мотиви, свідоме ставлення до самовиховання. Насамперед домагаються, щоб вихованець усвідомив, що його доля залежить не лише від виховної роботи школи, а й від самостійної роботи над собою. Він також повинен збагнути, що самовиховання – і його особиста справа, і справа суспільства.

Прийом самозобов'язання. Передбачає планування студентом роботи над собою на місяць, семестр або рік, залежно від того, які риси особистості він прагне сформувати чи подолати і в який термін.

Прийом «упізнай себе». Має характер гри: викладач дає неповну характеристику учневі, не називаючи його прізвища, той впізнає себе, а товариші доповнюють цю характеристику.

Прийоми «самохарактеристики» та «взаємохарактеристики» полягають у тому, що підготовлені таким чином характеристики обговорюються в колективі, це привчає учнів до самоаналізу і дає викладачеві багатий матеріал для роботи з ними.

«Самовиховання потребує , писав В. Сухомлинський, дуже важливого, могутнього стимулу – почуття власної гідності, поваги до самого себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж учора. Самовиховання можливе тільки за умови , коли душа людини дуже чутлива до найтонших, суто людських засобів впливу – доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на «сильне» слово, окрик, примус. За самою суттю своєю самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі і гідності людини. Педагогічне керівництво самовихованням – це насамперед відносини між викладачем і вихованцем, пройняті і глибокою взаємною вірою в добрі наміри».

На основі самопізнання і самооцінки у викладача формується рішення про необхідність самовиховання, створюється модель роботи над собою. Рішення про самовиховання конкретизується на другому етапі планування і розробки програм самовиховання . Планування самовиховання передбачає: - визначення мети і основних завдань як на певні етапи життя і діяльність викладача, так і на перспективу;
- розробку програми особистого розвитку;
- визначення умов діяльності із самовиховання (вироблення власних правил поведінки, вибір форм, засобів, методів і прийомів вирішення завдань у роботі над собою).

Ефективність роботи із самовиховання залежить від того, наскільки викладач володіє прийомами самовиховання. На етапі самопізнання доцільно використовувати самоспостереження, самоаналіз та самооцінку.

Самоспостереження- це спостереження за своїми діями, вчинками, думками, почуттями. Воно є необхідною передумовою контролю особистості за власною поведінкою та діяльністю.

Самоаналіз – роздуми над своєю поведінкою, окремими вчинками. Його використання допомагає викладачу розкривати причини своїх успіхів чи невдач, розвиває самосвідомість і сприяє самопізнанню.

Самооцінка – судження людини про міру наявності у неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком.

На етапі реалізації програми самовиховання доцільно використовувати такі прийоми самовиховання, як само переконання, самонавіювання, само наказ, самосхвалення, самозаохочення, самосуд.

Самопереконування полягає в тому, що педагог у певній конкретній ситуації пропонуються знайти аргументи за допомогою яких переконатися в тому, правильно чи неправильно він вчинив. Застосовувати його потрібно у таких випадках, коли людина прийняла якусь вказівку, пропозицію, наказ, але у неї не вистачає рішучості діяти відповідно до них.

Самонавіювання - психічний вплив людини на саму себе. Цей прийом передбачає вплив на самого себе шляхом повторення подумки чи вголос певних суджень до повного оволодіння собою. В науково – педагогічній лабораторії «Пошук» навчально - методичного управління НУВГП розроблені і експериментально перевірені такі формули самонавіювання: «Смілива поведінка», «Стійкість у житті», «Воля і характер», «Пам'ять», «Увага», «Релаксація» та ін.

Самонаказ – це прийняття особистістю твердого рішення ніколи не відступати від власних принципів і переконань, завжди поводитися тільки належним чином.

Самозаохочення застосовують у випадках, коли викладач, долаючи труднощі і негативні риси свого характеру, виконав складне доручення.

Викладач має підходити до кожної дитини з оптимістичною налаштованістю, навіть, якщо ризикує помилитися. Водночас він не повинен ідеалізувати їх позитивних рис, ігноруючи їх недоліки.

Обов'язковою нормою у ставленні викладача до студентів є справедливість. Будь які прояви несправедливості з боку педагога(виділення «любимчиків», не об'єктивне оцінювання знань, необґрунтоване оцінювання знань, необґрунтовані вимоги, безпідставні обвинувачення, упередженість тощо) ранять дитячі душі, обурюють учнів і завдають непоправної шкоди справі навчання й виховання.

Важливою для вчителя є позитивна емоційна налаштованість, яка виявляється в умінні залишати за дверима школи неприємні переживання, поганий настрій. Водночас він не повинен приховувати свого невдоволення чи навіть обурення, якщо учні того заслужили. Гнів, як і радість, повинні бути педагогічно спрямовані, не переходити меж, за якими вони стають шкідливими у вихованні. У стосунках з учнями завжди потрібне почуття міри, неприпустимість крайнощів, що виходять за межі пристойності й педагогічної доцільності. Викладач завжди має бути твердим, непохитним, послідовним у своїх вимогах і водночас гнучким, здатним переглядати окремі свої рішення і вимоги, якщо це зумовлено конкретними обставинами та інтересами справи. Він є старшим другом, товаришем учнів, але насамперед, їхнім наставником, керівником. Тому дружні взаємини викладача та студента не повинні переходити у фамільярність та панібратство та панібратство. Викладач, якому властиве почуття міри, рішуче і неухильно вимагає від учнів виконання своїх обов'язків, будучи при цьому розсудливим, спокійним. Він завжди доброзичливий, але не ліберальний, чемний і делікатний, але не улесливий; охочий на похвалу, але не захвалює учнів.

Відчуття викладачем студента, усвідомлення своєї ролі у педагогічному процесі і мети своїх дій зумовлює педагогічний такт, сутність якого полягає у творчому вмінні обирати в кожному конкретному випадку таку лінію поведінки, такий підхід(за допомогою слова, вчинків, тону, погляду, жестів, міміки тощо), які оберігають честь і гідність студентського колективу, кожного студента, не принижуючи і не возвеличуючи його честі та гідності.

Обов'язкова передумова педагогічного такту – знання індивідуальних особливостей психічного стану, настроїв і переживань студентів. Один і той же засіб виховання може дати різні результати, залежно щодо кого, коли, за яких умов і як його застосовують. У цій справі немає стандартних рецептів. Педагогічний такт, за словами В. Сухомлинського, передбачає здатність учителя поставити себе на місце учня, бачити себе в учневі та учня в собі.

Навчально- виховна робота потребує від учителя організаторських умінь і здібностей. Педагог має справу з колективом учнів, яким треба повсякчас керувати, діяльність якого

необхідно спрямувати. Це ж стосується його взаємодії з кожним учнем. Тому ефективність педагогічного процесу залежить від правильної організації праці викладача, його уміння об'єднати і згуртувати учнівський колектив.

Основні риси, функції сучасного вчителя

Педагогічна професія – одна з найдавніших. Виникла вона на ранніх етапах розвитку людства у зв'язку з потребою передавати підростаючому поколінню набутий досвід, виділившись згодом в окрему галузь. На перших порах повинні були передавати знання і навички володіння знаряддями праці, зброєю тощо. Ці обов'язки у багатьох народів покладались на жреців, а в Давній Греції навчанням займалися вільнонаймані особи – вчителі. Незабаром виповниться два тисячоліття відтоді, як римський імператор і сенат(у Іст. н. е.) почали видавати платню першому «штатному» вчителеві ораторів Марку Фабію Квінтіліану, що засвідчило появу вчительської професії.

Кожна держава, будь яка суспільна система визнавали необхідність навчання і виховання, відповідно націлюючи людей, які займалися цією діяльністю.

Сучасні вимоги до педагога на межі тисячоліть висвітлені в законі «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти». Він повинен бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін, людиною великої душі й доброго серця. Любов до дитини – це, за словами В. Сухомлинського, «плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору». Йдеться про мудру, добру й вимогливу любов, що вчить жити.

Справжній викладач повинен працювати на майбутнє, випереджати свій час. Його має хвилювати не лише окрема індивідуальність, а світ людей. Завдяки цьому педагогічна професія стає творчою місією. Місія викладача – це не лише його власні інтереси, мотиви, плани. Він є посередником між дітьми та системою ідей, традиціями, культурою свого народу і людства. Його обов'язок – виховувати гідних людей, здатних примножувати здобутки людської цивілізації.

Важливу роль відіграють особистісні якості викладача, його чутливість до іншої людини , гуманність у помислах і діях. Але це не знижує актуальності такої його риси як вимогливість. Всепрощення, безпринципність, поблажливість до студентів, потурання їхнім слабостям, байдужість до негативного в її навчанні, праці та поведінці завдають великої шкоди вихованню особистості. Більшість видатних викладачів відстоювала єдність вимогливості й поваги, бо саме у вимогливості до людини й полягає повага до неї.

Працю справжнього викладача живить віра в людину. Він повинен бути оптимістом, глибоко вірити у сили й можливості студентів. Змінилося бачення дидактичної функції викладача. Головним стало не передавання знань, а формування вмінь здобувати їх самостійно. Цінність викладацької праці почали вбачати в його умінні бути організатором процесу засвоєння знань.

Розвиваюча функція. Її сутність – у створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу студента, її саморозкриття, самоутвердження, самореалізації через творчість, у забезпеченні демократичних засад освітнього процесу, скоординованості його за цінностями, цілями, що втілюється в дидактично оформленій системі знань. Викладачеві необхідна певна методична гнучкість, оскільки йому доводиться мати справу з відповідними поєднаннями у різних дітей гуманітарно – особистісного, емпіричного, науково – теоретичного типів знань.

Виховна функція. Бути вихователем – означає вміти трансформувати поставлені суспільством перед коледжем цілі, у конкретні педагогічні завдання – формування необхідних особистісних якостей у кожного студента. Виховна функція полягає в тому, щоб загальнолюдські цінності вкоренилися у свідомості й поведінці студентів.

Викладач реалізовує означені функції в різноманітних видах викладацької та виховної діяльності.

Педагогічна діяльність як складна динамічна система складається із взаємопов'язаних компонентів – відносно самостійних функціональних видів діяльності. Конструктивна діяльність пов'язана з відбором та композицією навчально - виховного матеріалу у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями студентів, з плануванням і побудовою педагогічного процесу, з визначенням структури своїх дій та дій студентів, проектуванням навчально – матеріальної бази для проведення навчально – виховної роботи. Організаційний компонент передбачає включення студентів у різноманітні види діяльності, організацію студентського колективу та перетворення його в інструмент педагогічного впливу на особистість з метою її всебічного розвитку та виховання. Комунікативний компонент означає встановлення взаємин викладача зі студентами, колегами, батьками та громадськістю, що дає змогу враховувати та задовольняти потреби та інтереси студентів, оцінювати ефективність педагогічного впливу, коригувати його відповідно до розвитку колективу. Щодо цього процесу особливо важливі професіоналізм, світогляд, моральність викладача, його вміння організувати діяльність студентів, спонукати їх до самовиховання, тобто оволодіння педагогічною майстерністю.

Педагогічна майстерність, її елементи

Педагогічна майстерність – вияв високого рівня педагогічної діяльності. Як наукова проблема, вона постала у XIX ст. Дослідники педагогіки тлумачать її як найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків, «синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва та особистих якостей викладача», комплекс властивостей особистості викладача, що забезпечує високий рівень самоорганізації викладацької діяльності. Грунтується на високому фаховому рівні викладача, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості викладача в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності та психофізичні дані.

Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

До елементів педагогічної майстерності належать:

1. Гуманістична спрямованість діяльності. Полягає в спрямованості діяльності викладача на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Той, хто не любить і не поважає дітей, студентів, не може досягти успіхів в педагогічній праці, бо тільки щира любов і глибока повага викладача до вихованців породжують відповідну любов і повагу до нього, до його ідей, поглядів, переконань, знань, які він вчить здобувати.

2. Професійна компетентність, професіоналізм. Передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого – педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок),

їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність(потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхненність (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань).

Професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань.

Педагогічний професіоналізм – уміння викладача мислити та діяти професійно. Охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості викладача, що відповідають вимогам професії викладача; володіння необхідними засобами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співпрацю з ним. Для активного співробітництва з вихованцями викладачеві необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вміле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у студентів. Він повинен володіти широким арсеналом інтелектуальних, моральних та духовних засобів, що забезпечують педагогічний вплив на учня. До інтелектуальних засобів належать кмітливість, професійне спрямування сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, прояв та розвиток творчих здібностей студента. До моральних - любов до дітей, віра в їх можливості та здібності, педагогічна справедливість, вимогливість, повага до вихованця – все, що складає основу професійної етики педагога. Духовні засоби – основа його запальної та педагогічної культури.

3. Педагогічні здібності. Сукупність психічних особливостей викладача, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

Головною здібністю, що об'єднує всі інші, є толерантність, чутливість до людини, до особистості, яка формується. З нею тісно взаємодіють комунікативність(потреба у спілкуванні, здатність легко налагоджувати контакти, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування); перцептивні здібності(професійна проникливість, пильність, інтуїція, здатність сприймати й розуміти іншу людину, її психологічний стан за зовнішніми ознаками); динамізм особистості(здатність активно впливати на іншу особистість); емоційна стабільність (володіння собою, самоконтроль, саморегуляція); оптимістичне само прогнозування (передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній); креативність (здатність до творчості, генерування нових ідей, уникнення традиційних схем, оперативного розв'язання проблемних ситуацій); впливовість (здатність вплинути на психічний і моральний світ дітей у певному напрямі, зближуватися з ними, здобувати довіру, любов і повагу, глибоко проникати у їх внутрішній світ, конструювати, проектувати його).

4. Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння). Є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально – виховної роботи зі студентом, студентським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їх передумов. Вона передбачає наявність специфічних заходів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки
(розуміння педагогом власного психічного стану, уміння керувати собою); здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців і адекватного впливу на них.

З розвитком педагогіки та психології як науки і практичної діяльності поряд з поняттям «педагогічна техніка», яке відображає тільки суб'єктивні особливості навчально – виховного процесу (контроль педагога за своїми емоціями, настроєм, поведінкою, перцептивно – чуттєвим сприйняттям зовнішніх предметів, технікою мовлення) стали

використовувати і термін «педагогічна технологія» (знання про майстерність), який стосується проблем планування та організації навчального процесу.

Педагогічна технологія. Є комплексом знань, умінь, навичок необхідних викладачу для вирішення стратегічних, тактичних, процедурних завдань під час навчально – виховного процесу. Йдеться про систему взаємодії викладача та студента, способи добору та впорядкування навчального матеріалу згідно з вимогами теорії пізнання. Іншими словами, педагогічна технологія є описом системи дій викладача та студента, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу. Складовими педагогічної технології є володіння мистецтвом спілкування з дітьми, вміння керувати своєю увагою та увагою дітей, здатність за зовнішніми ознаками поведінки дитини визначати її душевний стан тощо. Уміння налагоджувати оптимальні взаємостосунки з дітьми, змінювати їх відповідно до розвитку студентів і їхніх вимог до викладачів є важливим компонентом педагогічної майстерності.

Ще однією важливою характеристикою діяльності викладача є його мовна культура. Мова – найважливіший засіб спілкування викладача зі студентами, головний інструмент педагогічної праці. Вона є засобом безпосереднього впливу на свідомість і поведінку студентів. Важливі показники мовної культури педагога – змістовність, логічність, точність, ясність, стисліть, простота, емоційна виразність, яскравість, образність, барвистість мовлення, правильна літературна вимова, вільне невимушене оперування словом, фонетична виразність, інтонаційна різноманітність, чітка дикція, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз; взаємовідповідальність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою. Важливими у мовленні педагога є постановка голосу, його тон. Одне й те ж слово можна сказати так, що воно прозвучить впевнено або нерішуче, приємно або неприємно тощо. «Я став справжнім майстром тільки тоді, - зазначив А. Макаренко, - коли навчився говорити «іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті і в голосі». Зі студентами треба розмовляти так, щоб вони відчували в мові педагога його волю, душу, культуру.

Викладач – головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню зі студентами педагог виховує їх не тільки словом, а й всіма якостями своєї особистості. Діти, говорив Л. Толстой, переймаються прикладом у сто разів сильніше, ніж най красномовнішими повчаннями. Вони (особливо це стосується дітей молодшого віку) копіюють викладача, наслідують його на кожному кроці. Вплив авторитетного викладача на учнів залишає свій відбиток на все їхнє життя. «Золотим правилом» науки виховання вважав К. Ушинський тезу: « Викладачу треба бути таким, якими він хоче бачити своїх вихованців».

Позитивні якості викладача становлять основу його авторитету – визнання студентами його інтелектуальної, моральної сили і переваги. А звідси й глибока пошана до викладача і віра в нього. Авторитетний педагог – справжній володар думок і почуттів своїх учнів. У створенні його авторитету важливі такі риси його особливості, як ерудиція, глибокі фахові знання, справедливість, толерантність, прихильне ставлення до людей, принциповість, людяність, єдність слова і діла, високе почуття відповідальності. Не менш істотне значення мають його вміння тримати себе з гідністю, бути завжди бадьорим і життєрадісним, дисциплінованим, внутрішньо зібраним і підтягнутим, стриманим, чемним, привітним. Він повинен бути привабливим для студентів не тільки розумом і почуттями, знаннями й уміннями, а й своєю зовнішністю, тобто володіти педагогічною майстерністю.

Головне завдання викладача – навчати й виховувати. У цьому закорінені функції викладача.

Навчальна (дидактична) функція. Вважалося що викладач як носій знань передає їх студентам, і чим обізнаніший він сам, тим краще засвоять науку діти.

. При будь якому підході до визначення змісту педагогічної техніки постійно зберігається ряд елементів, а саме:
- культура спілкування викладача зі студентами;
- саморегуляція технічної діяльності(самоконтроль, витримка), управління внутрішнім самопочуттям;
- оволодіння увагою аудиторії;
- виразний показ почуттів і відношень(міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд викладача);
- володіння мовою (голос, дихання, дикція, грамотність, інтонаційна гнучкість, емоційна виразність, тощо).

Складовою педагогічної майстерності викладача є його мовлення. Це інструмент професійної діяльності викладача, за допомогою якого можна розв'язати різні педагогічні завдання: створити щиру атмосферу спілкування у класі, встановити контакт з студентами, зробити складну тему уроку цікавою, а процес її вивчення привабливим.

Мовлення вчителя є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості.

Володіння мовленням як засобом професійної діяльності потрібно вчитися. А.С. Макаренко зазначав, що викладач повинен так говорити, щоб діти відчули в його словах волю, культуру, особистість. Мовлення вчителя – це мовлення, пристосоване для розв'язання специфічних завдань, що виникають у педагогічній діяльності, спілкуванні.

Мовлення викладача буває у двох різновидах – у монолозі (монологічне мовлення).

Найпоширенішими формами монологічного навчання викладача є розповідь, шкільна лекція, коментар, пояснення, розгорнуті оціночні судження. Діалогічне мовлення широко представлене в різного роду бесідах зі студентами, які будуються в формі запитань і відповідей.

Аналізуючи мовлення педагога, часто використовують вираз «комунікативна поведінка».

В сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють таку організацію мовлення й відповідно до нього невербальної поведінки викладача, яка впливає на створення емоційно – психологічної атмосфери.

Елементи педагогічної майстерності. Функції мовлення та комунікативна поведінка викладача.

Існує багато видів професійної діяльності, що безпосередньо стосується людини, але є серед них професії лікаря, юриста, педагога, які впливають на її долю. Ось чому кожна з цих професій повинна бути не лише діяльністю, а й покликанням.

Викладач великій кількості людей дає можливість не лише багато чого дізнатися, а й відчути ту особливу емоцію дотику до науки, до пізнання, до пізнання, до педагогічної творчості, що по суті має ту саму природу. Що й зіткнення з художньою творчістю на концертах і виставах за участю великих майстрів.

Важко переоцінити значення цієї емоції у розвитку особистості молодої людини, її смаків, пристрастей і всього того, що можна було б назвати інтелектуальним, естетичним і кінець – кінцем просто духовним багатством. Лекції у студентському житті становлять лише момент, але цього досить для того щоб залишити у їхній пам'яті глибокі сліди. Тому значення особистості педагога в педагогічному процесі накладає на нього велику відповідальність і вимагає великої постійної роботи над собою. Педагог обов'язково повинен багато працювати для вдосконалення себе як викладача.

Щоб досягти довершеності, йому потрібно повсякчас не лише вивчати свій предмет, його історію, філософію, а й вдосконалити техніку свого викладання. У цьому відношенні діяльність викладача дуже близька до діяльності актора.

Історія науки знає багато прикладів, коли видатні вчені були водночас і блискучими лекторами, М.В. Ломоносов, Д.І. Менделєєв, К.А. Тімірязєв, Н.Н. Лузгін, О.Ю. Шмідт – цей список можна було б продовжити. На жаль, не всім педагогічний талант дається від народження, і якщо його немає, його обов'язково потрібно виховувати, розвиваючи в собі. О.С. Макаренко сподівався, що прийде час, коли майбутніх педагогів будуть навчати тому, як увійти в аудиторію, де і як стояти, як привітати, як посміхнутися і навіть як подивитися на своїх вихованців. В останнє десятиліття проблема педагогічної майстерності досліджувалася багатьма вченими. У їхніх роботах досліджується проблема підготовки викладача творчого що має яскраву індивідуальність, здатного до безперервного самовиховання і самоосвіти.

Педагогічна майстерність – це професійне вміння оптимізувати всі види навчально – виховної діяльності, спрямувати їх всебічний розвиток та удосконалення особистості, що забезпечує високу організацію педагогічного процесу. Вона характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених вмінь, і, звичайно, суть його – в особистості викладача, його позиції, здатності керувати діяльністю на високому рівні. Велике значення у цьому контексті має володіння викладачем педагогічною технікою.

Комунікативна поведінка вчителя оцінюється відповідно до того, що і як він говорить, які в нього тести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію учнів розраховані.

Педагогічна ефективність комунікативної поведінки викладача передусім залежить від того, який стиль спілкування з учнями притаманний педагогові, які в нього установки на взаємодію зі студентами, якою мірою він відчуває психологічні особливості ситуації мовлення. У викладачів, стиль спілкування яких зі студентами будується на основі дружнього ставлення до них, комунікативна поведінка завжди спрямована на встановлення особистісного і пізнавального контакту, створення ситуації спільних роздумів і переживань.

Отже, рівень майстерності мовленнєвої діяльності вчителя визначається рівнем культури його мовлення і спрямуванням його мовлення і спрямуванням його комунікативної поведінки. Вимоги до комунікативних якостей мовлення вчителя зумовлені функціями, які воно виконує в педагогічній діяльності. Головними серед них виступають такі:

- комунікативна – встановлення і регуляція взаємовідносин між учителем і учнем, забезпечення гуманістичної спрямованості розвитку учнів. Це одна з провідних функцій функцій мовлення педагога. Її мета – допомогти викладачу налагодити взаємодію зі своїми винуватцями, побудувати виховання (навчання на заходах співробітництва і співтворчості).
- психологічна – створення умов для забезпечення психологічної свободи студента, прояву індивідуальної своєрідності його особистості; зняття соціальних затисків, які заважають цьому. Тут ідеться про ситуації, коли виникає потреба психологічно захистити студента: підкреслити повагу до нього як особистості, піднести його авторитет, зняти страх перед можливою невдачею, заохотити зусилля для досягнення успіху. Мовлення викладача в цих ситуаціях може бути інструментом, за допомогою якого знімається невпевненість студента в собі, ініціюються його активність, творчість, вселяється віра в можливості самореалізації, досягнення позитивних результатів у діяльності. Вибір мовленнєвих моделей викладачем тут здійснюється не з позиції «ти повинен», «ти зобов'язаний», а з позиції «ти маєш право».
- пізнавальна – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації студентами, формування в них особистісного, емоційно – ціннісного ставлення до знань.

Матеріал, що його викладає викладач, нерідко закріплюється надовго в пам'яті учнів саме завдяки особливостям його мовлення: зберігається емоційне забарвлення голосу викладача, його інтонації, ритміка, характер вимовляння окремих слів. Але педагогічна

доцільність мовлення викладача полягає в тому, щоб не тільки передавати знання студентам, а й сформувати в них емоційно – ціннісне ставлення до знань, викликати потребу керуватися цими знаннями у своєму житті, зробити їх основою власних переконань. Розв'язати це завдання викладач зможе лише тоді, коли він буде не просто інформувати знання, а й впливати на свідомість, почуття студентів, спонукати їх до співроздумів, співпереживань під час сприйняття навчального матеріалу;

Організаційна функція – забезпечення раціональної організації навчально – практичної діяльності студентів. Вона підкреслює роль мовлення викладача у розв'язанні таких завдань уроку, як організація ефективного навчального слухання студентів, забезпечення оптимального темпу пізнавальної діяльності, творчого робочого самопочуття студентів на занятті.

У розв'язанні цих завдань велике значення має мовлення вчителя, стиль його комунікативної поведінки на уроці.

Змістовним орієнтиром для систематичної роботи над удосконаленням особистості викладача міг би слугувати «Кодекс професійної етики педагога».